

РЕЦЕНЗИЯ
на
ПРОФ. Д.И.Н МИЛКО СТОЯНОВ ПАЛАНГУРСКИ

ЧЛЕН НА НАУЧНО ЖУРИ ЗА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА
НАУЧНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР НА НАУКИТЕ“. СУ „СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“, философски факултет, катедра „Европеистика“

ТЕМА: **ДИНАМИКА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ИНТЕРЕСИ КАТО УСЛОВИЕ ЗА
РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ИЗТОЧНОТО РАЗШИРЯВАНЕ НА ЕС**

АВТОР: **ДОЦ. Д-Р МИРЕЛА ВЕЛКОВА ВЕЛЕВА-ЕФТИМОВА**

ОБЛАСТ НА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ: **3. СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И ПРАВНИ
НАУКИ**

ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ: **3.3. ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ
(ЕВРОПЕИСТИКА – ПОЛИТИКА НА РАЗШИРЯВАНЕ НА ЕС)**

Д-р Мирела Велева - Ефтимова е доцент във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Притежава образователна и научна степен „доктор“. Представеният дисертационен труд е на тема, която носи сериозен политически, културен и обществен заряд. Посветена е на един процес, който има не само континентално, но и глобално значение. Изминалото време от началото и приключването на този процес вече е достатъчно голямо, за да се отпрати научен поглед и да се направи опит да се обобщят и анализират постиженията и последиците от този процес. Интересът към темата несъмнено ще нараства, тъй като процесите на интеграция на европейския континент продължават и анализът показва, че много от описаните в дисертацията проблеми ще се повтарят и в бъдеще.

Дисертацията обхваща 320 страници. Тя е структурирана по класически начин: Въведение, пет глави, които имат своите естествени подпараграфи, заключение и библиография. Дисертацията е изградена на сериозна изворова и историографска основа. Написана е след сериозен анализ на официалните документи на европейските институции и при

използването на изследванията на европейската и родна историография и политология. Познаването и използването на тези научни постижения прави направените анализи, изводи и твърдения коректни и устойчиви, тъй като са направени на основата на сериозна база исторически материал и теоретични концепции, изградени на същата основа от други автори. Авторката се опитва и в повечето от случаите успешно да синтезира използваните извори. Това позволява да се създаде една справедлива картина, която да покаже реалните процеси и явления. Разбира се, изследването щеше да бъде още по-сериозно и задълбочено, ако бяха включени първичните документи на всяка една дипломация от страните членки и кандидати, но като имаме предвид, че все още не е изтекъл давностният срок на забрана за тяхното използване, това изискване за всяко историческо изследване остава неизпълнимо.

Редовете посветени на състоянието на проблема са едно много точно очертаване на постигнатото от другите автори. Подценяването на връзката – процес на разширяване и национални интереси е достатъчен мотив за написването на дисертацията, която да „предложи по-дълбоко обяснение на своеобразието на този исторически процес“. Поставената цел е да се реконструира Източното разширяване, отчитайки реалността на националните интереси, което обяснява използвания инструментариум на изследването.

Предметът на изследването е взаимодействието между страните членки на ЕС, направените компромиси помежду им, включването на националните интереси в преговорния процес за приобщаването на бившите комунистически страни от Източна Европа. В текста, на всеки етап от разглеждането на историческия процес, авторката задава три въпроса: какви са специалните интереси на страните, какви са компромисите и

накрая се показват постигнатите резултати. И това при точно очертаната база на непоносимост и пропаст между двата типа общества на запад и изток до края на 80-те години на XX век. Авторката логично подчертава, че разширението няма как да бъде другояче направено, освен като компромисен политически акт, който не може да доведе до реална и пълна европеизация на всички участници в процеса.

Хронологичната граница е декември 2002 г., като авторката приема, че краят на преговорния процес е достатъчен мотив. Според мен, макар и да е идентичен, текстът трябваше да обхване и приобщаването на България и Румъния, а и на Хърватско, макар авторката да има своето мнение по този въпрос.

Глава втора е посветена на предисторията на отношенията изток-запад от края на Втората световна война, когато двата дяла на Европа поемат своето развитие по-коренно различен път. В единият параграф се отделя вниманието на отношенията ЕИО – СИБ, две регионални организации на икономическа основа, които практически не съществуват, тъй като диктатът на идеологическата доктрина на Москва, минира подобни отношения още в зародиш. Очакванията на дирижирания от СССР съюз за взаимопомощ през цялото време очаква ЕИО да се разпадне. Беглите и спорадични контакти не водят до никакъв позитив. Авторката ясно показва, че за целия период доминира политиката за недопускане на обща търговия с ЕИО и поддържане на двустранни отношения с държавите в ЕИО, но както се оказва, изтокът е принуден да търси активиране на икономическите взаимоотношения. Показани са основните процеси на активиране на страните членки на ЕИО за експанзия в Източна Европа. Едва средата на 80-те години е времето, когато двете икономически общности влизат във формални преговори, довели до обща декларация

едва през 1988 г., когато политиката вече е доминирана от кризата на изток. Получава се така, че в момента, когато страните от Източна Европа подписват споразумения с ЕИС, страните вече не са комунистически и резултат от установените връзки ЕИО-СИБ практически няма. Изводът е, че „специфичните национални приоритети възпрепятстват формирането и прилагане на обща външна търговска политика“, и не е „кохерентна“, защото „противоречието между голямата необходимост от стратегическа експанзия на изток и липсата на правно-икономически формат, в която тя да бъде реализирана /с.76/.

Вторият подпараграф на тази глава разглежда историческият процес за разширяване на общността, като целта е да се намерят основните компоненти в разширяването на ЕИО и ЕС. Анализирани са четирите кръга на разширяване преди голямото източно приобщаване. Открити са всички основни противоречия, проблеми и доминиращи нагласи при историческото развитие на този дълъг процес. Припомнени са икономически, стратегически, структурни и различни други проблеми, които доминират различните кръгове на присъединителни преговори. Направеният извод е напълно коректен и логичен: „динамиката на процеса на присъединяване ... зависи във висока степен от позициите на държавите членки спрямо засягането на техните национални интереси от разширяването“, което означава, че не подготовката за присъединяване, а „балансиране на разнопосочните национални интереси от страните на ЕС“.

Третата глава акцентира върху ЕС и перспективата за разширяването в периода 1889 – 1993 г. Анализирани са позициите на всички държави в съюза и тяхното отношение към евентуалната експанзия. Авторката определя три групи държави по този показател и е абсолютно права, че разнообразието на налични национални интереси

прави постигането на обща позиция практически невъзможно, което е предпоставка за търсенето на компромис и отлагането на решението относно преодоляването на „разделението на Европа“ от края на Втората световна война.

Логиката на авторката е напълно коректна и се подкрепя от следващия параграф на тази глава, който е посветен на идеята за асоциирането като начин за интеграция и отлагане на въпроса (с.129-137). Посочени са всички конфликтни теми – либерализиране на търговията с чувствителни стоки, движението на работници, ангажимент за бъдещо членство и влиянието на секторните интереси, които следват всеки политически ангажимент. И всичко това под въздействието на интересите на сформираните три групи държави. Това обяснява и защо подписването на договорите за асоциация със страните кандидати се разпростира от 1991 до 1995 г. Първият 4-5 годишен модел за отлагане и напасване на системите. Авторката е напълно права, че ускоренията отново се дължат не на политически изработените правила, а на геостратегията. Опитът за преврат през 1991 г. в Москва ревизира принципите на политиката към Източна Европа и особено към България и Румъния. И за пръв път се използва компенсаторен механизъм – нещо, което ще се наблюдава и в следващите етапи на интеграцията. Заключение е изключително точно: “става въпрос по-скоро за опит на възстановяване на ангажимента спрямо условията, след тяхното компрометиране“ (с.140). Словения е поставена под натиск заради италианското малцинство, а Балтийските държави са водени към интеграция от германската инициативност, отново стратегически аргумент. Резултатите от инициативата за асоцииране на източните държави показват, че наред с положителната практика, която държавите натрупват, правилата отново са нарушени и идеята за

разширяване реактивирана - този път благодарение на конфликтите в бившия СССР и гражданската война в бивша Югославия, което води до Копенхагенските критерии. Базата, от която може да се започне присъединителен процес. Абстрактни, с много условности, компромисни, гъвкави и обтекаеми, но все пак база за преговорен процес и както се оказва, перспективни. ЕС си купува време, но оставя път и хоризонт за разширение.

Четвъртата глава разглежда Стратегиите за присъединяване в периода 1993-1999 г. Подчертана е ролята на един административен орган като ЕК като водещ орган на преговорния процес и влиянието върху него на позициите на отделните държави членки. Точно се пресъздават прегрупиранията в отделните групи държави, насаждането на негативно отношение към разширяването сред старите членки и представянето на процеса като носещ негативни последици за съюза.

Повишаване ролята на ЕК заслужава отделното внимание, тъй като се превръща в център на процеса. Безпрецедентното по-обеми разширяване изисква координиращ орган, който да поеме в своите ръце политиката на компромис. По този начин ръцете на националните правителства остават развързани за популистко поведение пред избирателите. Така ЕК получава правото да „се възползва от формална сила в подготовката и предлагането на политически инициативи“ по разширяването (с.140). Представени са и всички форми на действия на ЕК за подпомагане на страните в преговорния процес и подготовката за присъединяване.

Анализът на авторката показва, че въпреки нарастващата роля на ЕК, държавите членки успяват да запазят своята ключова позиция. Комисията не влиза в конфликт със старите членки, и като самостоятелен политически

игрaч се опитва да балансира между интересите на всяка от тях, успява да възприеме част от интересите на отделните държави и да ги представи като обща позиция на кандидатите. Представени са различните стратегии на ЕС за източното присъединяване (Есен,1994), като се изтъква, че това засяга само либерализацията на индустриалните стоки, услуги и отчасти на капитали. Авторката отчита положителните и отрицателните страни на стратегическите документи, като заключенията са напълно логични. В тази глава са и страниците посветени на началото на източното разширяване като търсене на реално присъединяване. Решенията от Мадрид формират подхода - ЕС възлага на ЕК да подготвя официалните мнения относно готовността за членство, и анализа как то ще се отразява на общите политики и структурните фондове. За доц. Велева решенията от Мадрид 1995 и ревизията на учредителните договори направени през следващите две години, „илюстрират противоречивата политика на ЕС по източното разширяване“ (с.172).

Всичко това предопределя диференцираното отношение към подалите молба за членство, но при условие на пълна неяснота, какво представляват критериите, затова политическите от тях се оценяват към момента, като условие за началото на преговори, при очакване за водене на преговорите от поне пет години (с.173-175). Поредната петилетка за новия процес, която дава и възможност за разделяне на страните на напреднали и изоставащи, въпреки, че всички имат проблеми. Разделението обаче и политическо мотивирано – поне в случаите Словакия и Естония. И веднага следва ясна диференциация сред членовете на съюза, относно групирането и скоростите на кандидат членовете, спорове за вида преговори – групов или тип регата, като авторката показва отново всички постоянни и времево създадени групи на членките. И да не

забравяме отново геостратегията - обвързването на членството в НАТО и ЕС. И поредният компромис – с тези, които остават вън от преговорния процес, да получат процес на наблюдение. Заключение е вярно: „диференциацията е ограничена от отварянето на предприсъединителния процес за всички кандидатки – според позицията на част от държавите от ЕС, за които този подход е съответстващ на националните им предпочитания“ (с.200). И както винаги става, само две години по-късно ще трябва да се търси нова формула - този път на отварянето на преговорния процес с всички останали пет страни кандидати, сред които и изоставащите по всички показатели България и Румъния. Поводът отново е геостратегически – конфликтът в бивша Югославия и войната в Косово са достатъчен повод стратегическите доводи да надделеят над чистите политически конструкции, които имат повече теоретичен, отколкото практически ефект.

Партньорството за присъединяване се появява като инструмент, който отново трябва да прикрие нарушените правила на процеса и същевременно да постави достатъчно пространство за маневриране. Както винаги и в този случай предварителните намерения се допълват с разнообразни изисквания от страните членки, които са съобразени само и единствено с националните интереси и възгледи. Показани са най-фрапиращите различия в подхода към отделните държави, които се дължат точно на неясните и политически критерии, които в крайна сметка започват да доминират в предсъединителния преговорен процес.

Последната глава е посветена на резултатите от процеса на интеграцията, като се обяснява, как се достига до въпроса, кои държави и кога ще се присъединят. Първият подпараграф на главата анализира интересите на страните от ЕС спрямо стратегическото разширяване и

трудностите от намиране на решение, което да примири различните национални интереси на институционално и икономическо ниво. Втората част анализира решенията и динамизирането на процеса след Ница с приемането на институционалната структура и пътната карта за членство на десетте държави. Заключение на авторката отново е мотивирано с компромиси по най-важните и спорни глави. Последният подпараграф показва, как ускореното приключване на процеса на разширяване и спазването на предвиденото от ЕС разписание и повдигането на международния авторитет на ЕС като глобален играч в икономически и политически план.

Несъмнен принос на авторката е въвеждането на нова изследователска перспектива спрямо процеса на Източното разширяване на ЕС, като включва влиянието на националните интереси на страните членки на съюза в процеса. Авторката се опитва да обясни и защо все още има незавършен социо-политически резултат от процеса на разширяване, но тук бих казал, че не бива да се забравя и другата страна на явлението – нима европеизацията на старите средиземноморските страни е доведена до край?

Третият основен принос, който се изтъква в автореферата, че изследването на процесите може да се използва в настоящата политическа ситуация, поради предстоящото присъединяване на страните от Западните Балкани. И без да съм футуролог, веднага мога да подчертая, че това е смело очакване, тъй като повечето държави и интереси, могат да се пречупят само и единствено с политическо решение.

Текстът на дисертацията показва, че доц. д-р Мариела Велева-Ефтимова вече е изграден учен, със собствен почерк, с много ясна сфера на научно проучване, с добра методологична подготовка и с коректно

отношение към изворовия материал и постиженията на историографията. Изводите, анализите и привлечения изворов материал са лично творчество и принос. Новите погледи върху проучваните от нея теми имат своето място в научното пространство.

В заключение искам да подчертая, че представеният текст и извършената изследователска работа ми дават основание и увереност да гласувам положително, тъй като трудът има всички качества за да бъде присъдена научната степен „доктор на политическите науки“ на доц. д-р Мариела Велева-Ефтимова.

В. Търново

19.04.2018 г.

проф.дин Милко Палангурски